

Онтологічні засади легітимації

СЕМІНАР ЧАСОПИСУ «ФІЛОСОФСЬКА
ДУМКА» І КАФЕДРИ ФІЛОСОФІЇ
ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ КНУ
ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Анатолій Лой: Вступне слово

Про легітимність і легітимацію говорять часто не тільки філософи, а й соціологи, політологи, правники, ба й журналісти. Ця тема, як і тема інституціоналізації, є наскрізною для соціальних дисциплін. Її можна вважати в цьому сенсі типовою проблемою практичної філософії, яка поширює свій інтерес і вплив за межі власне філософії, цікавлячись реальним процесом життєдіяльності та його сприйняттям. Домінантність практичної філософії стала ознакою її сучасного розвитку, вимагаючи відповідних обґрунтувань з боку теоретичного циклу дисциплін, і зокрема, потребуючи онтологічних осмислень. Тому ми вважали за потрібне першу зустріч присвятити саме онтологічним засадам легітимації. Звичайно, сюди вторгаються сюжети із реального життя, бо онтологічна суть цієї теми одразу виявляє свій аплікативний ефект, своє життєве значення, наближає нас до земних справ.

Теоретичні викладки проблеми легітимації мають різні концептуальні розгалуження. Але для всіх філософів із самого початку було очевидним, що суть цієї теми перебуває за межами звичної для

правників теми легалізації. Адже легалізація передбачає відповідність певного інституту, його дії чи публічних дій (вчинків) окремих осіб або партій (угруповань) засадничим принципам, що відображені передусім в конституції держави. Поняття легітимації охоплює більш обсяжні відносини в суспільстві, де правові відносини поєднуються з моральними, утворюючи з ними певну смислову цілість у життєвому світі соціуму, завдяки чому люди мають змогу сприймати наявні інститути як щось очевидне, самодостатнє і самозначиме, що не потребує доказів. Те, що виглядає легітимним, приймається до уваги, з цією інституцією варто мати справу, на неї можна покластися, вона у змозі визнавати певний рольовий статус особи щодо неї. На відміну від легальності, де важлива фактичність інституції з погляду законності, легітимність спрямована на питання: *чи є сенс бути в стосунках з наявними (фактичними) інститутами?* Легітимність не задовольняється фактичністю юридичної законності, бо тут як законна сприймається та інституція, якій довіряють, а її нормативність узгоджується з моральною і навіть релігійною точкою зору із внутрішніми вимогами до себе. Інституція, якій не вірять і не довіряють, не може бути легітимною, якщо вона навіть позірно виглядає юридично законною.

Легітимація — це своєрідний досвід спонтанного формування в суспільстві морально-практичних відносин, де відбувається увірогіднення необхідності відповідних інституцій, їхнього буття в сушому (конtingентність), що є базовою умовою існування цих інституцій, їх закоріненості в життєвому світі соціуму. В легітимувальному (конституювальному) досвіді дівців (акторів) інституції, з якими вони мають справу, є такими ж незаперечними й непохитними, як і сам світ. Із легітимними інститутами асоціюється відповідно певний легітимний порядок із комплексом вимог, приписів, настанов, максим і т. ін., які становлять регулятивний шар нормативності. Приймаючи як належне певні інститути, дівці з увагою ставляться і до відповідних норм, сприймаючи їх з довірою. В межах легітимного досвіду усвідомлення інститутів набувають значущості норми і вимоги, безумовність внутрішньої дії яких невіддільна від вагомості цінностей. До речі, цінності — це не просто уявлювані сутності, їхня буттєвість виявляється в топосі їх практичної реалізації. В легітимації свідомість виявляє граничним чином свою практичність, а тому саме тут, так би мовити, засвічуються і являють себе цінності.

Недарма Макс Вебер саме в контексті легітимації ставив питання про цінності, а соціальну дію мислив як ціннісно-раціональну. Чинником соціальної дії в цьому аспекті виступає релігія, на чому акцентував увагу видатний мислитель. Сучасний соціолог Грегорі Фриз, зокрема, показав, що царський режим Росії в передреволюційний час відчував кризу легітимаційних засад владних інститутів, коли традиційний життєустрій суттєво звузився.

Щоб якось надолужити втрату традиційних основ своєї легітимації, царська влада ініціювала кроки задля посилення сакралізації самодержав'я, зокрема здійснюючи кампанію із сакралізації святих, спрямововану на зближення режиму із народно-релігійною культурою, із цінностями просто-народного життя. Але кризу легітимації так і не було подолано, саме вона потягнула за собою системну кризу і, як наслідок, революційний колапс.

Можна ставити питання про те, звідки варто починати розгляд проблеми легітимації, з яких імен. Звичайно, Вебера можна вважати тут класичною постаттю, він чітко виписав цю проблему. Як видається, саме він відчув поняттєве тло означеної ним проблеми. Розуміння легітимації виводить, по суті, за межі класичних уявлень, бо цей феномен не вписується в розкладку опозицій, як-от суще і належне, буття і свідомість, теоретичне і практичне ставлення до дійсності. Адже в межах легітимації належне не протистоїть сущому, а надає сущому значення належного, перетворюючи в уявленні та сприйнятті наявні інститути в самодостатні явища. Так само легітимацію не варто намагатися зобразити в категоріях буття або свідомості, бо в даному випадку ми радше маємо справу із практичною буттєвістю свідомості у структурах, властивих життєсвіту соціуму. В такому разі теоретична здатність осягання не залегає над практичною дійсністю, оскільки, незалежно від теоретичного ресурсу у вигляді науки, практична реальність життєсвіту здійснює власне розуміння, яке схильне в наявній дійсності вбачати (нім. *einsehen*) самодостатні речі, яких слід триматися. Поняття легітимації опиняється в мисленнєвому просторі посткласичної філософії. Вебер був далеко не ординарним послідовником неокантіанства, як це може здаватися. Соціальна філософія неокантіанців любила оперувати належним у вигляді ідеалів, прив'язуючи до них цінності та нормативність. Уявлювана Вебером легітимність не вписується в кантіанські схеми.

Тут можна згадати ще одного мислителя, але класичної епохи, який був дотичним до теми легітимації політичних інститутів. Це Гегель. Він розумів, що такі інститути, як сім'я, громадянське суспільство та держава, конститууються і формуються в особливого роду відносинах, які утворюють етос, габітус, звичаєвість (нім. *Sittlichkeit*), де сплавлені в єдине ціле моральна і правова регулятивність, коли норми набувають значення чеснот (*Tugend*) та умоналаштувань (*Gesinnung*), правочинність і моральність яких виглядає самозрозумілою й очевидною. Моральні максими просякнуті правовими принципами, тоді як моральні спонуки невіддільні від сприйняття (і прийняття для себе) правових вимог. Перебуваючи в просторі дієвих звичаєвих відносин, відповідні інститути набувають необхідної потуги для свого повноцінного існування, маючи престиж, авторитет і підтримку.

Не випадково вже пізніше Ганна Арендт, говорячи про політику та її інститути, вважала за потрібне розвести властиву політичним діям потугу

(Macht), коли політична влада у змозі стверджуватись і щось міняти, зокрема й власне владу (Gewalt), яка функціонально підтримує себе і свій статус. Саме легітимність живить владні інститути енергією, потугою дії. Без цього політичний інститут влади приречений на животіння, на авантюрні проекти виживання. Аристотелівське поняття *енергеї* в політичній онтології Гегеля та Арндта набуває нових поворотів саме в контексті розуміння легітимної дії влади. Адже владою володіють, коли влада спроможна діяти. Легітимність — це не штамп в паспорті, що його отримує влада, а радше процес постійного репродуктивного і водночас спонтанного формування морально-правової цілості стосунків в суспільстві. Гегелевий рецепт розуміння легітимації зберігає свою актуальність.

Не можна не згадати ще одну лінію філософування, яка вплинула на осмислення саме онтологічних засад зазначеної проблеми. Маю на увазі феноменологію. В її концепціях важливе місце посідає тема конституювання: той чи інший тип предметного суцього конститується у відповідному смислового горизонті життєвого світу. Не дарма тут фігурують, зокрема у Гайдегера, терміни *Verfassung*, *Konstituten*, себто конституювання чогось. Свідома істота не спрямовує і не ініціює цього процесу, вона в ньому активно перебуває. Смыслові горизонти модифікуються і, головне, постійно відтворюються. Завдяки репродукції горизонтів життєвого світу для людей уможливорюється мати справу з чимось у відповідний спосіб, що видається їм цілком нормальним і безсумнівним. Інститути, і політичні зокрема, не є тут винятком. Феноменологічна методологія присутня в соціологічних викладах не випадково, бо теми легітимації й конституювання можна вважати суголосними. Але якщо філософа цікавить вся палітра конституювання предметної дії людини, то для соціолога суттєвий той діапазон соціальної дії, де конституються саме інститути, в тому числі владні.

Сучасні філософія, соціологія та політологія в різних варіаціях підходять до феномена легітимації, адже тема ця поєднує як теоретичні, так і практичні підходи.

Анатолій Лой — доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сфера наукових інтересів — філософська антропологія, онтологія, метафізика, історія класичної та сучасної філософії.
